Eduskunnan lakivaliokunta

Lakivaliokunta keskiviikko 12.10.2022 klo 09.00 / HE 144/2022 vp / asiantuntijapyyntö
TPA 94/2022 vp Toimenpidealoite alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen nopeuttamisesta

HE 144/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

1 Asiantuntijapyyntö

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt Poliisihallituksen asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia. Esityksen tavoitteena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä. Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

2 Tausta

Hallituksen esityksen valmistelun taustalla on muun muassa oikeusministeriön 27.5.2020 asettaman työryhmän mietintö, jossa on arvioitu keinoja tehostaa rikosprosessia ja esitutkintalain (805/2011) muutostarpeita. Työryhmän yksimielinen mietintö julkaistiin 18.3.2022 (Rikosprosessin tehostaminen, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14).

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnan kiireellisyysvaatimuksen lisäksi mietinnössä ehdotettiin myös erityisosaamisen turvaamista siten, että jos esitutkinnassa kohdistetaan alle 18-vuotiaisiin tutkintatoimenpiteitä, olisi esitutkintalakiin sisältyvän tutkintatoimenpiteiden keskittämisedellytyksen lisäksi tutkinnan johto annettava mahdollisuuksien mukaan tällaisiin tehtäviin erityisesti perehtyneille tutkinnanjohtajille. Tarkoituksena oli varmistaa riittävä osaaminen alle 18-vuotiaisiin kohdistuvassa esitutkinnassa. Lisäksi työryhmä ehdotti esitutkintalakiin lisättäväksi säännös haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä koskevan esitutkinnan keskittämiseksi.

POLIISIHALLITUS
Vuorimiehentie 3, PL 1000, 02151 ESPOO
kirjaamo.poliisihallitus@poliisi.fi
Puh. +358 295 480 181, Faksi +358 295 411 780

3 Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnasta

Lapsiin kohdistuneet vakavat rikokset tulee tutkia ja käsitellä rikosprosessissa mahdollisimman nopeasti. Tutkinnan laadulliset haasteet, osaamisvajeet ja tutkinnan viiveet ovat olleet juuri lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ja pahoinpitelyrikosten tutkinnassa. Poliisi on viime vuosina voimakkaasti kehittänyt lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkintaa kaikissa poliisiyksiköissä.

Poliisihallitus on ohjeistanut poliisiyksiköitä toimimaan tilanteissa, joissa lapsi kohdataan kaikessa poliisitoiminnassa ja erityisesti esitutkinnassa.[1] Lapsirikostutkintaa on eriytetty muusta rikostutkinnasta tavoitteena käsitellä poliisille tulevat ilmoitukset yhdenmukaisesti ja tehokkaasti moniviranomaisyhteistyössä Barnahus-hankkeen[2] toimintamallien mukaisesti. Rikostutkijoiden ja tutkinnanjohtajien koulutusta on lisätty ja tutkinnan käyttöön on laadittu käsikirja.[3] Toimintaa ohjataan ja kehitetään Poliisihallituksen johdolla lapsirikostutkinnan verkostossa. Moniviranomaisyhteistyötä sisältäen syyttäjäyhteistyön tehdään tiiviisti paikallisesti ja valtakunnallisesti.

Lastensuojelulaki (417/2007) korostaa lähinnä lastensuojelullista näkökulmaa lapsen etuun. Jos rikosprosessissa on mukana lapsi, on menettelytavoissa kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että esitutkinta ja oikeudenkäynti järjestetään niin, etteivät ne aiheuta lapselle vahinkoa tai loukkaa lapsen oikeusturvaa, eli lapsen edun mukaisesti.

Rikosprosessissa päätavoite on rikoksen selvittäminen, mutta lapsen etu tulee huomioida. Rikosprosessissa on erilaisia tavoitteita ja oikeuksia, joiden toteutumisesta pitää huolehtia, vaikka ne olisivatkin osin ristiriitaisia. Kyse on erilaisten oikeuksien punninnasta eli intressivertailusta. Eri oikeudet ovat sovitettavissa aina tapauskohtaisesti. Asiaan vaikuttavat mm. rikosepäilyn vakavuus, selvittämisintressi ja lapsiin kohdistuvissa rikosepäilyissä lapsen etu.

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinta on vaativaa esitutkintaa. Esitutkintalain 7:4 §:n mukana alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.

Alle 15-vuotiaat lapset kuullaan käytännössä aina kuva ja äänitallenteelle ja menettelyä on tapauskohtaisesti laajennettu myös 15 vuotta täyttäneiden kohdalla. Alle 7 vuotiaita lapsia ei yleensä haastatella poliisin toimesta,

---

[1] Poliisihallituksen ohje POL-2019-34669; Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa 23.12.2019
[2] Barnahus
[3] Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan (poliisi.fi)

vaan haastattelun suorittaa esimerkiksi lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikön asiantuntija.[4] Kyseisestä yksiköstä pyydetään usein mm. kuulustelujen luotettavuuslausuntoja sekä haitanarviolausuntoja. Asianomistajan ja todistajien kuulemisen jälkeen kuullaan rikoksesta epäilty ja hänelle annetaan mahdollisuus tehdä lapselle kysymyksiä ao. kuulemisten johdosta (vastakuulemisperiaate). Tällöin lapsi kuullaan tarvittaessa uudelleen, mikäli sen katsotaan lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden olevan mahdollista. Mikäli lapsen vanhempi tai vanhemmat ovat asiassa epäiltyinä, pyytää tutkinnanjohtaja tuomioistuinta määräämään lapselle aina edunvalvojan. Lisäksi lapselle hankitaan oikeudenkäyntiavustaja. Myös asianosaisten kielellisistä oikeuksista on huolehdittava, erityisesti pääkaupunkiseudulla vieraskielisten asianosaisten osuus on suuri.

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa korostuu monialainen yhteistyö, jossa etenkin poliisin ja lastensuojelun tulee käydä läpi lapsen kokonaisvaltainen tilanne ja lapsi sekä hänen perheensä tulee saattaa tarvittavan palvelun piiriin. Lisäksi tulee sopia eri toimijoiden rooleista, kuka tekee, mitä tekee ja millä aikataululla, jotta esitutkinta ei vaarannu ja lapsen etu toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla.

Alle 18-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten määrä on noussut vuosittain. Ilmoitettujen hyväksikäyttöepäilyjen määrä on noussut voimakkaasti viimeisen 3-4 vuoden aikana ja kuluvanakin vuonna lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä on ilmoitettu ja/tai paljastettu n. 22 % edellisvuotta enemmän. Vuosittain kasvanut määrä johtuu lastensuojelulain 25 §:n mukaisesta viranomaisten ilmoitusvelvollisuudesta po. rikosten kohdalla, mutta myös poliisin parantuneesta kyvystä paljastaa tietoverkkojen välityksellä tapahtuvia lasten hyväksikäyttösarjoja.

Lapseen kohdistuneessa rikoksessa epäilty on usein tiedossa jo tutkinnan alkuvaiheessa, mutta erityisesti tietoverkoissa tapahtuvien rikosten (CSE)[5] selvittäminen voi olla pitkäkestoista, johtuen siitä, että sekä rikoksesta epäiltyjen että asianomistajien henkilöllisyys ei ole selvillä. Pieniin lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten lisäksi nuorten väliset ryöstöt ja ryöstösarjat voivat olla hyvinkin vaativia selvittää.

Huomioitavaa on se, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tietoverkkovälitteinen rikollisuus on lisääntynyt ja on todennäköistä, että asiamäärät tällaisissa rikoksissa tulevat kasvamaan. Asianomistajat ja epäillyt käyttävät tietoteknisiä laitteita. Tämä tuo haastetta esitutkintaan niin määrällisesti kuin laadullisesti. Lisäksi rikosten tekotavat kansainvälistyvät, ja tutkinta vaatii entistä enemmän sekä teknisiä laitteita että osaamista. Verkkovälitteinen rikollisuus on rajat ylittävää rikollisuutta. Lapsiin kohdistuvien

[4] Lasten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiden toiminta perustuu lakiin lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008). Yksiköt antavat virka-apua poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimille lapseen kohdistuneiden väkivaltaepäilyjen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. Yksiköitä on Suomessa viisi, ja ne sijoittuvat yliopistosairaaloiden yhteyteen (Helsinki, Kuopio, Oulu, Tampere ja Turku).

[5] Child Sexual Exploitation, lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta. Kansainvälisesti käytetty kattava termi, joka pitää sisällään kaikki lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan muodot.

pahoinpitely- ja seksuaalirikosten tutkinta on sekä rikostutkijoille että tutkinnanjohtajille henkisesti erittäin kuormittavaa.

Tapaukset ovat tutkinnallisesti hyvin erilaisia, mutta lähtökohtaisesti kaikki vähäistä vakavammat epäilyt käsitellään ja arvioidaan moniviranomaisyhteistyössä ja yhdessä syyttäjän kanssa, vaikka rikosepäily ei syyteharkintaan johtaisikaan. Esimerkiksi perheen sisällä epäillyissä tapauksissa prosessissa tärkeintä on lapsen ja koko perheen edun mukainen toiminta. Lievissä tapauksissa voidaan yhdessä syyttäjän ja lastensuojeluviranomaisen kanssa päätyä ratkaisuun siitä, että lapsen turvallisuus voidaan taata riittävillä lastensuojelutoimenpiteillä ja seurannalla. Rikosprosessi ei kaikissa tilanteissa ole tarkoituksenmukaisin tapa asian hoitamisessa lapsen etu huomioiden, sillä rikosprosessi voi olla kohtuuton lapsen kannalta. Lapsiin kohdistuvissa lievemmissä rikoksissa esitutkinnan rajoittamista kohtuusperusteella tulisikin lisätä. Tämä edellyttää niin poliisin kuin syyttäjien osaamisen lisäämistä.

On myös muita lievempiä tapauksia, joissa täydellistä esitutkintaa ja rikosprosessia ei ole pidettävä tarkoituksenmukaisena. Esimerkiksi kunnianloukkausrikoksissa ja muissa nuorten välisissä vähäisissä tapauksissa, joista on aiheutunut vähäisiä vahinkoja, on sovittelun käyttäminen toimiva keino ratkoa riitatilanteita ja edistää sovinnollisuutta asianosaisten välillä. Toimenpiteiden riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava tapauskohtaisesti teon vakavuus, vahingollisuus ja asianosaisten tilanne kokonaisuutena huomioiden.

4 Esitutkinnan toimittaminen kiireellisesti

Hallituksen esitys esitutkinnan toimittamisesta kiireellisesti on kannatettava siltä osin, kun epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaali-, ryöstö- tai kiristysrikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistunutta rikosta. Rikosten vakavuus ja vahingollisuus asianomistajalle huomioiden on selvää, että esitutkintatoimenpiteet on tällöin aloitettava kiireellisesti ja turvattava esitutkinnassa tarvittava näyttö. Erityisesti asianosaisten lasten kuuleminen mahdollisimman pian poliisille tulleen ilmoituksen jälkeen on tärkeää, koska lapset ovat hyvin alttiita erilaisille vaikutuksille, mikä heikentää kuulemisen luotettavuutta. Esim. rikoksesta epäiltynä oleva läheinen hyvin mahdollisesti vaikuttaa lapseen, mikäli kuulemista ei tehdä kiireellisesti. Ajan kuluminen ja uudet asiaa liittyvät tapahtumat ja asiasta keskustelu muiden henkilöiden kanssa vaikuttavat myös ihmisen muistikuviin tapahtuneesta. Kannatettavaa on myös esityksen perusteluissa esitetty, että säännös koskisi asianomistajia, jotka ovat alle 18-vuotiaita esitutkintatoimenpiteen suorittamisen aikaan.

Kiireellisyysvaatimusta on ehdotettu laajennettavaksi myös rikoslain 24 luvun rikoksiin (mm. kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen ja viestintärauhan rikkominen), jotka ovat rangaistusasteikoltaan ja vahingollisuudeltaan huomattavankin erilaisia verrattuna seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tapahtuvat nuorten

ja aikuisten väliset kunnianloukkaukset ovat yleisiä, eikä suurta osaa tapauksista ilmoiteta poliisille. Samoin yksityisyyteen ja rauhaan liittyvät tapaukset voivat olla hyvin eri tasoisia ja asianomistajat kokea teot eri tavoin. Joka tapauksessa esimerkiksi lievähkön kunnianloukkauksen vahingollisuus asianomistajalle on täysin erilainen verrattuna seksuaalirikoksen vahingollisuuteen. Toki myös törkeä kunnianloukkaus ja toistuvat teot tai törkeä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen voivat olla asianomistajalle vahingollisia. On kuitenkin huomattava, että perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä säädetty ankarin rangaistus on enintään sakko.

Rikoslain 24 luvun rikosten esitutkinnan kiireellisyysvaatimusta ei siten voi pitää täysin perusteltuna eikä se ole oikeassa suhteessa rikostutkinnan priorisointiperusteisiin kokonaisuutena. Tätä näkemystä tukevat myös hallituksen esityksen nykytilan arviointia koskevassa osassa mainitut Rikosketjun Lean-hanke ja eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu (EOAK/5625/2020) sekä muut tutkimukset ja selvitykset, joissa on korostettu kiinnittämään huomiota juuri lapsiin kohdistuvien vakavien rikosten tutkintaan ja tutkinnan kestoon.

Hallituksen esityksessä (kohta 6 lausuntopalaute) on todettu, että säännösten kattamien rikosten rajaamista ei ole nähty tarkoituksenmukaiseksi, sillä rajaamalla säännökset koskemaan vain henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuviin rikoksiin ja seksuaalirikoksiin ei olisi merkittäviä resurssivaikutuksia, minkä lisäksi myös yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset olisi periaatteellisesti tärkeää sisältyä sääntelyn piirin. Kiireellisyydestä säätäminen esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa ja nimenomaisesta määräajasta säätäminen tuomioistuinvaiheessa on nähty perustelluksi esityksen nykytilan arviointia koskevassa jaksossa todetuista syistä, eikä tätä ratkaisua ole nähty perustelluksi muuttaa.

Lisäresurssitarvetta arvioitiin Poliisihallituksessa oikeusministeriön pyynnöstä. Poliisin tulostietojärjestelmän mukaan vuonna 2021 oli kiireellisyysvaatimuksen täyttäviä seksuaalirikoksia sekä henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuva rikoksia n. 6500 ja kunniaan kohdistuvia rikoksia n. 400 (joissa rikoksesta epäilty). Tilastot ovat suuntaa antavia, sillä poliisin tulostietojärjestelmästä ei saada tilastoja tapauksista, jotka on esimerkiksi soviteltu ja asianomistaja on luopunut rangaistusvaatimuksesta tai tapauksia, joissa esitutkintaa on esimerkiksi rikoksen vähäisyyden vuoksi rajoitettu. Edellä mainituissa tapauksissa rikoksesta epäilyn asema muuttuu (asema muu) eikä määrä näy ko. tilastossa. Myöskään esitutkintalain mukaiset esiselvitykset eivät näy tilastossa.

Rikoslain 24 luvun rikosten esitutkinnan kiireellisyysvaatimusta ei hallituksen esityksessä ole myöskään tarkemmin perusteltu, on vain todettu, että 24 luvun mukaiset rikokset voivat tyypillisesti olla alaikäiselle asianomistajalle erityisen vahingollisia ja niitä koskeva prosessi voi niin ikään olla asianomistajalle raskas. Tästä on lausuttu seuraavassa kohdassa.

5 Kiireellisyys, tutkinnan priorisointi

Esitutkinnan kiireellisyyttä ei ole tarkemmin lainsäädännössä eikä hallituksen esityksessä määritelty lukuun ottamatta pääkäsittelyyn liittyvää määräaikaa. On ongelmallista, jos kiireellisyys jää myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi laillisuusvalvontaratkaisuilla linjattavaksi.

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa korostuu aina tapauskohtainen harkinta ja laadulliset perusteet tapausmäärien sijaan. Esitutkinnan kiireellisyyttä ei siten voi määritellä esimerkiksi tutkintapäivien tiettynä määränä. Tapaukset ovat hyvin erilaisia ja tutkinnan erityiset vaatimukset ovat pieniin lapsiin kohdistuvien ja seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten esitutkinnassa. Lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkintaan liittyy myös sellaisia tutkintavaiheita, joissa poliisin tutkintatoimet eivät ole aktiivisina eikä poliisi voi niiden kiireellisyyteen juuri vaikuttaa. Esimerkiksi asiantuntijalausuntojen ja mm. lääkärinlausuntojen saaminen esitutkintaan voi kestää kuukausia. Tulkkaukset, käännökset ja videokuulusteluiden litteroinnit sekä laite-etsintöjen tietosisällön analysointi vievät aina tutkinta-aikaa, samoin mahdolliset virka-apu- ja oikeusapupyynnöt.

Esitutkinnan kiireellisyyttä ja tutkinnan priorisointia ei tulisi kategorisesti luokitella rikosnimikkeiden perusteella ja asettaa täsmällistä ikärajaa 18 vuoden ikään. Tarkoituksenmukainen kiireellisyysluokitus perustuu rikoksen vakavuuteen ja sen vahingollisuuteen asianomistajalle, ottaen huomioon tekojen mahdollinen toistuvuus, rikoksesta epäilty henkilö, asianomistajan ikä, kehitysaste ja henkilökohtainen tilanne kokonaisuutena. Myös sillä on merkitystä, onko rikoksentekijä lapselle tuttu ja mahdollisesti saman ikäinen henkilö vai vieras aikuinen. Em. kiireellisyysluokitus perustuisi pitkälti poliisin ja tarvittaessa syyttäjän esitutkintayhteistyössä laatimaan kokonaisarvioon ja suunnitelmaan tutkintatoimenpiteistä, koska sen tarkkarajainen määrittely lainsäädännöllä olisi haastavaa. Tutkinnat tulee toki suunnitella ja tutkintatoimenpiteet toteuttaa mahdollisuuksien mukaan siten, että viiveitä tulee mahdollisimman vähän.

Poliisi tekee jo nyt lapsiin kohdistuvissa rikoksissa tapausten arviointia Barnahus-toimintamallien mukaisesti, ja tutkintatoimenpiteet ja niiden kiireellisyys päätetään nk. rikosten esikäsittelyssä moniviranomaisyhteistyössä. Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten, seksuaalirikosten ja ryöstörikosten tutkintaa priorisoidaan myös aikuisten asianomistajien kohdalla, ja mitä vakavammasta rikosepäilystä on kyse, aloitetaan tutkintatoimet kiireellisesti. Poliisilla on priorisoitavia ja vakavia rikosasioita jo ennestään paljon tutkittavana, jolloin perusmuotoisten ja kokonaisuutena arvioiden suhteellisen vähäisten rikosten priorisointi vääristäisi tilannetta entisestään.

Poliisihallituksen ohjeen POL-2019-34669 mukaan lapsen ollessa rikosasiassa asianosaisena esitutkinta- ja pakkokeinotoimenpiteet tulee käynnistää viipymättä. Poliisihallituksen ohje koskee kaikkien rikosten esitutkintaa, mutta ohjeistuksen sisältö painottuu vahvasti nuorempiin lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkintaan.

Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan (EOAK/1084/2019)[6] todennut seuraavasti;

> Esitutkinnalle ei voida asettaa yleistä enimmäisaikaa. Esitutkinnan hyväksyttävä kesto riippuu kussakin yksittäistapauksessa tutkittavana olevan asian erityispiirteistä kuten sen laadusta ja laajuudesta. Luonnollisesti myös käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat esitutkinnan kestoon. Esitutkinnan toimittamiseen käytetty aika ei saa johtaa siihen, että tutkittavana oleva rikos pääsee vanhentumaan. Esitutkintaviranomaisen onkin heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen selvitettävä rikoksen vanhentumisaika ja otettava se huomioon esitutkintatoimenpiteiden kiireellisyyttä harkittaessa.
>
> Poliisi joutuu väistämättä asettamaan tehtäviään kiireellisyysjärjestykseen, minkä johdosta vähemmän kiireelliseksi arvioidut esitutkinnat joutuvat odottamaan vuoroaan. Tärkeysjärjestykseen asettamisessa on yleensä kysymys siitä, että poliisin rajallisten resurssien puitteissa vakavimmat rikokset asetetaan etusijalle. Toisaalta jonkin rikoksen tutkiminen kiireellisesti saattaa olla tärkeätä muustakin syystä. Useimmiten järjestykseen asettaminen koskee esitutkintatoimenpiteistä nimenomaan esitutkinnan aloittamista.

Tutkintatoimien aloittamisen kiireellisyyttä ja rikosasian näytön turvaamista voidaan pitää kokorikosprosessissa tärkeimpänä, vaikka esitutkinta ja prosessi kokonaisuutena kestäisivät. Lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnassa korostuvat ensinnäkin tutkinnan laadulliset seikat sekä osaaminen. Luonnollisesi on tärkeää ja kaikkien asianosaisten ja myös prosessin viranomaisten kannalta parasta, että prosessin kesto kaikissa vaiheissa on mahdollisimman lyhyt.

Lievemmissä rikosasioissa esitutkintaa voidaan rajoittaa syyttäjän päätöksellä, ja lievissä riitaisissa tilanteissa poliisi voi lähettää asian sovitteluun (esimerkiksi nuorten välinen pahoinpitely), vaikka esitutkinta syyteharkintaan toimitetaankin. Rajoittamiseen ja erityisesti rikosasian sovitteluun kiireellisyysvaatimus ei sovi. Esitutkintalain 3:3.2 mukaan epäselvissä tilanteissa ennen esitutkinnan aloittamista poliisin on tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan. Käytännössä tällainen tutkinnan esiselvitys tulisi myös tehdä kiireellisesti.

Verkkovälitteisissä seksuaalirikosepäilyissä voi olla jopa satoja asianomistajia, jolloin tiukka määräaika olisi nykytilanteessa käytännössä mahdoton toteuttaa. Tietoverkon avulla tehdyt rikokset ovat lähtökohtaisesti vaativampia selvitettäviä ja anonyymi tekotapa voi huomattavasti vaikeuttaa epäiltyjen selvittämistä ja voi edellyttää kansainvälisen virka-avun pyytämistä. On arvioitu, että verkkovälitteinen rikollisuus tulee kasvamaan.

Tutkinnan kiireellisyysvaatimus mahdollisesti vaikuttaisi myös tutkinnan laatuun sitä heikentävästi, jos kaikkea tarvittavaa näyttöä ei aikapaineessa kyetä hankkimaan. Esitutkintavaiheessa saattaa myös syntyä tilanteita,

[6] EOAK/1084/2019 Kanteluratkaisu; Lapsia koskevat esitutkinnat toimitettava viipymättä

joissa joudutaan ottamaan erilleen yksittäisiä rikosasioita, eikä rikossarjaa pystytä tutkimaan ja saattamaan syyteharkintaan kokonaisuutena.

Kiireellisyysvaatimus koskee koko rikosprosessia, esitutkintaa, syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä. Kiireellisyysvaatimus voi heikentää vaativien asioiden valmistelua, tutkintaa, käsittelyä ja päätöksentekoa. Laadukas esitutkinta palvelee myös syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä niitä jouduttavasti. Tutkinta-aikaa tärkeämpänä on pidettävä rikoksen luotettavaa, laadukasta ja tasapuolista selvittämistä. Huonoin tilanne on silloin, jos vakava rikos jää selvittämättä.

6 Resursseista

Hallituksen esityksessä on arvioitu, että lakimuutos aiheuttaisi poliisille 29 henkilötyövuoden lisätarpeen. Tämä on arvioitu sen perusteella, paljonko poliisille tulisi uusia kiireellisenä tutkittavia rikosasioita (asianomistaja alle 18-vuotias ja rikoksesta epäilty 18 vuotta täyttänyt, rikosten kokonaismäärä ei kasvaisi). Käytännössä esitetty tarkoittaa 2-3 rikostutkijan lisäystä per poliisilaitos, ja rikosasioiden määrän on arvioitu olevan n. 750 per poliisilaitos (kokonaismäärän on arvioitu olevan n. 8200 asiaa vuodessa).

Kiireellisyysvaatimuksen aiheuttamaa resurssitarvetta on arvioitu Poliisihallituksessa työryhmän aikana, ja arviota on tarkennettu oikeusministeriön pyynnöstä kesällä 2022. Koska tapaukset ovat hyvin erilaisia, on luotettavan ja tarkan arvion tekeminen tältä osin ja suuntaa antaviin tilastoihin perustuen erittäin vaikeaa.

Ottaen huomioon poliisilaitoksilla jo nyt tutkittavana olevat vakavat rikosasiat ja tutkinnan vaatimukset, ei esitettyä määrää voi pitää riittävänä. Esitetyllä resurssilla vastataan osittain uutena tulevaan kiireellisyysvaatimukseen, mutta sillä ei korjata jo nyt olemassa olevaa varsin haasteellista tutkintatilannetta. Rajallisilla resursseilla poliisi kykenee aloittamaan esitutkintatoimenpiteet kiireellisesti, mutta tutkintojen loppuunsaattamisessa on haasteita.

Kuten hallituksen esityksessäkin on todettu rikosasioiden käsittelyajat ovat merkittävästi kasvaneet. Poliisin tilastojen mukaan rikoslakirikosten (pl. liikennerikokset) tutkinta-aika on kaksinkertaistunut 10 vuodessa. Samoin avoimena olevien (tutkinta kesken) rikosasioiden määrä on kaksinkertaistunut. Rikoslakirikosten (pl. liikennerikokset) kokonaismäärä on pysynyt jokseenkin tasaisena 10 vuoden aikana ja omaisuusrikosten määrä on laskenut. Vastaavana aikana esim. seksuaalirikosten määrä ja petosrikollisuuden määrä on lähes kaksinkertaistunut. Tutkinta-ajan kasvuun ja samalla tutkittavien asioiden vaativuuteen on olennaisesti vaikuttanut tietoverkkorikollisuuden ja tietoverkkoavusteisen rikollisuuden määrän voimakas kasvu. Tutkinnan toimintaympäristö sekä laatu- ja osaamisvaatimukset ovat muuttuneet merkittävästi myös lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa.

Käytännössä kiireellisyyden vaatimus koskee eniten lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkintaa, joissa rikoksesta epäiltynä on

aikuinen. Tällaiset tapaukset ovat niitä vaativimpia, joissa korostuu tutkinnan laatu tapausmäärien sijaan. Kiireellisyysvaatimus on tutkinnalle varsin merkittävä ja konkreettinen muutos ja tarkoittaa huomattavaa resurssin kohdentamista juuri vakavien rikosten tutkintaan.

Poliisin tilastojen mukaan lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyrikosten tutkinta-aika oli vuosina 2019-2021 keskimäärin 202 päivää ja seksuaalirikosten keskimäärin 268 päivää (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 292 päivää). Poliisilaitoksilla työskentelee yhteensä n. 150 lapsirikostutkinnan erityiskoulutuksen saanutta rikostutkijaa, joiden päätehtävä on lapsiin kohdistuneiden seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinta.[7] Mikäli tutkinta-aika halutaan nykyisestä puolittaa, edellyttäisi se karkeasti arvioiden kaksinkertaisen tutkijamäärän lisäystä. Tätä ei kuitenkaan voida pitää realistisena tavoitteena, ja lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkintaa, osaamista ja moniviranomaisyhteistyötä tulee kehittää ja tehostaa edelleen jo tehtyjen toimenpiteiden lisäksi. Realistinen arvio resurssitarpeesta on edellä mainituin perustein 75 henkilötyövuotta, jotta tutkintaa voidaan tehostaa ja selvästi nopeuttaa nykyisestä kiireellisyysvaatimuksen edellyttämällä tavalla.

7 Erityisosaamisen turvaaminen

Työryhmän mietinnössä ehdotettiin myös erityisosaamisen turvaamista siten, että jos esitutkinnassa kohdistetaan alle 18-vuotiaisiin tutkintatoimenpiteitä, olisi esitutkintalakiin sisältyvän tutkintatoimenpiteiden keskittämisedellytyksen lisäksi tutkinnan johto annettava mahdollisuuksien mukaan tällaisiin tehtäviin erityisesti perehtyneille tutkinnanjohtajille. Tarkoituksena oli varmistaa riittävä osaaminen alle 18-vuotiaisiin kohdistuvassa esitutkinnassa.

Työryhmän esitys kytkeytyy suoraan lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnan tehostamiseen ja siten myös tutkinnan kiireellisyyteen ja olisi pitänyt ottaa hallituksen esitykseen mukaan esitetyt resurssitarpeet huomioiden, eikä jättää esityksestä pois. Poliisi kehittää jatkuvasti rikostutkinnassa käytettäviä välineitä, menetelmiä, työprosesseja, tutkijoiden osaamista ja tutkinnanjohtajien esitutkinnan johtamisen osaamista, mutta se edellyttää resursseja. Tutkinnanjohtajien osaaminen on keskeistä ja ratkaisevaa vakavien rikosten tutkinnassa. Pelkästään resurssilisäykset ja säätämällä esitutkinta kiireellisesti toimitettavaksi eivät ole riittäviä toimenpiteitä.

[7] Syksyllä 2020 kartoitettu tilanne poliisilaitoksilla 153. Erityiskoulutuksen saaneiden lukumäärä on tällä hetkellä suurempi, ja tutkijoiden vaihtuvuus on jatkuvaa. Osassa poliisilaitoksia päätoiminen tutkija tekee osaksi myös muita tutkintatehtäviä, mutta pääpaino koulutuksen saaneilla on vakavien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinnassa. Lapsitutkijoiden henkisen työkuormituksen tasaamiseksi he tutkivat myös muita rikoksia. Useissa poliisilaitoksissa on erikseen nk. nuorisorikostutkintaryhmät, joissa tutkitaan lähtökohtaisesti alle 18 vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen teot. Rikokset ovat etupäässä omaisuusrikoksia, mutta myös nuorten välisiä lieviä tai perusmuotoisia pahoinpitelyrikoksia, joissa osalliset ovat 15-17 vuotiaita. Nämä teot ovat yleensä yksinkertaisempia ja nopeampia tutkinnallisesti.

8 TPA 94/2022 vp Toimenpidealoite alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen nopeuttamisesta

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten esitutkinnan säätäminen kiireellisesti toimitettavaksi vastaa aloitteessa ehdotettuun käsittelyaikojen nopeuttamiseen esitutkinnan osalta.

Poliisitarkastaja Kari Siivo

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 10.10.2022 klo 07:23. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Liitteet

Jakelu Eduskunnan lakivaliokunta, LaV@eduskunta.fi

Tiedoksi Poliisihallitus esikunta